

סיכום

עצמות העולה שפירשו קודם הזריקה, לדעת רבה הזריקה מתירתן לגמרי, והלכה כמותו (רמב"ם). בדעת ר' אלעזר יש כמה גרסאות ופירושים: א. מועלין בהן לעולם (רש"י). ב. הזריקה אמנם מתירה אותן מדאורייתא, אבל נאסרו בהנאה מדרבנן (גרסה בתוס', לפירוש כמה אחרונים). ג. ר"א אינו חולק בדין זה, אלא עוסק בעצמות שפירשו אחר הזריקה (פירוש אחר בגרסה הנ"ל).

עצמות העולה שפירשו אחר הזריקה, מדברי ראשונים נראה שדין תלוי במחלוקת על הקטרת: לדעה שאינן מוקטרות, ואף אם עלו – ירדו, דינן כקדשים פסולים, שאסורים בהנאה ואין בהם מעילה; ולדעה שהן מוקטרות – מועלים בהן (המיוחס לרש"י במעילה); 'תוספות חיצוניות' המובאות בחק נתן). הרמב"ם, לעומת זאת, סובר שיש בהן מעילה למרות שאין בהן הקטרה.

עצמות שאר הקדשים שפירשו אחר הזריקה – הכל מודים שהן מותרות. פירשו קודם הזריקה – יש אומרים שאף בהן נחלקו רבה ור"א האם הזריקה מתירתן (משמע ברש"י; כס"מ וסיעתו בדעת הרמב"ם), ולהלכה הרי הן מותרות; ויש אומרים שאף רבה מודה שאין הזריקה מתירתן (חס"ד ועוד בדעת הרמב"ם); ויש אומרים לאידך גיסא, שאף ר"א מודה שהזריקה מתירתן (משמע בר"ש בתרומות).

המלמדת שיש זמן כלשהו שבו עצמותיה מותרות (לאו דווקא זמן מקביל לזה שבאשם, אלא "דון מינה ואוקי באתרה"), ולא מסתבר לרבה להעמיד זאת דווקא בעצמות שפירשו אחר הזריקה, שהרי עצמות אלו שהיו מחוברות בשעת הזריקה נקבעו להקטרה, ופרישתן לאחר מכן מחשיבה אותם כקדשים פסולים האסורים בהנאה, ולפיכך יש להעמיד את הלימוד דווקא בעצמות שפירשו קודם הזריקה.

חיוק להבנה זו ברמב"ם מן התוספתא במעילה (א,ז): "העצמות והגידים והקרנים והטלפים שפירשו מקדשין לפני זריקת דמים – מועלין בהן, לאחר זריקת דמים – אין מועלין בהן". מלשונה משתמע ש"לאחר זריקת דמים" היינו "פירשו לאחר זריקת דמים", הרי שהתוספתא מחלקת בשאר הקדשים כפי שחילק ר' אלעזר. גם לשון הרמב"ם, המזכיר את הגידים והקרנים והטלפים שלא הוזכרו בגמ', מצביעה על כך שדבריו שאובים מתוספתא זו.

מרש"י נראה שלא הבין כך את הברייתא, שהרי בד"ה עצמות קדשים כתב: "מועלין בהן דאין כאן שעת היתר לכהנים", כלומר, שעדיין לא הותר דבר לכהנים, אבל לאחר הזריקה יותרו. ואת החידוש שיש עצמות שהזריקה אינה מועילה להתירן כתב רק בדעת ר"א (ד"ה פירשו לפני זריקה). אם כן דעתו שלרבה זריקה מועילה להתיר עצמות אשם שפירשו לפנייה.

מערכה רח. הקטרת אברי העולה לאחר חצות הלילה (פוא-ב)

לגמרי עד שנעשו פחם. כך פירשו גם הרי"ד (בפסקיו כאן) והרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ו,ג): "נתחרך הבשר ויבש עליהן כעץ". וכן משמע בריטב"א (יומא מה,א). בשטמ"ק (פה, ב אות ו) אף גרס: "בצרידי", לשון יובש (עיי' פסחים כ,א ורש"י ד"ה צריד), ופירש שאין בהם לחלוחית.

הגדרה שונה מעט משתמעת מתוס' ר"י הלבן (יומא כ,א), הכותב: "אי דאית בהו ממשא בהנהו אברים שפקעו, אפילו לאחר חצות נמי יחזיר, דהא לא שלטא בהו נורא, ואי דלית בהו ממשא, כגון דאיבעלו לגמרי – אפילו קודם חצות נמי לא יחזיר. ומשני: לא צריכא – בשרירי, כלומר דאינן מעוכלין לגמרי, וגם לית בהו ממשא לגמרי, אלא שלטה בהו נורא במקצתה". משתמע שדי בשריפת מקצת האבר כדי שייחשב בחצות כמעוכל¹. ואולי כוונתו שמקצת ממנו נשרף לגמרי, והיתר התייבש והתקשה².

מקור החילוק בין קודם חצות לאחר חצות

הגמ' מביאה מקור לדין זה מהפסוקים: "זאת תורת

שנינו במשנה: "אברים שפקעו מעל גבי המזבח, קודם חצות – יחזיר, ומועלין בהן, לאחר חצות – לא יחזיר, ואין מועלין בהן". הגמ' מבחינה בעניין זה בין שלושה סוגים של אברים: אברים שיש בהם ממש – יוקטרו גם לאחר חצות; אין בהם ממש (שנשרפו כולן – רש"י) – אין צורך להקטירם גם לפני חצות; המשנה המחלקת בין קודם חצות לאחר חצות – עוסקת ב"שרירי", כלומר, אברים שהאש שרפה אותם עד שנעשו קשים ויבשים, אבל לא נשרפו לגמרי ולא נעשו פחם (רש"י). יש לברר מהו מקור דין זה, והאם הוא נפסק להלכה.

כל זאת באברים שפקעו מן המזבח, אבל אם פקעו מן המערכה ונשאר על גג המזבח – בכל אופן יחזיר ומועלין בהם (ליקוטי הלכות, על פי הגמ' במעילה ט,ב).

מהם "שרירי"?

כאמור, לפי רש"י, "שרירי" הם אברים שהאש "שלטה בכולן" ונשרפו כך שנעשו קשים ויבשים, אבל לא נשרפו

¹ שמשלה בו האור (וכן שם ד"ה כל הלילה וכב ד"ה אלא). המושג "משילת האור" משמש בגמ' במנחות (כו,ב) לציון שלב מוקדם בהקטרה, עוד לפני ש"שתצית האור ברובו", ונראה שהכוונה שם שהאש כבר נאחזה היטב ויכולה להמשיך ולדלוק ללא

1. לכך נוטים גם דברי בעל תפארת ישראל כאן (אות לד), ש"שרירי" הוא בשר שנשרפו רק פניו העליונים, בחלקו החיצוני.

2. רש"י ביומא (כ,א ד"ה אחר חצות) כותב: "שהחצות עושה עיכול באברים

אברים שפקעו מן המזבח אחרי חצות. אם יש בהם ממש, ונותרה בהם לחלוות – יש להחזירם למזבח. אם הם "שרירי", יבשים וקשים, הם נחשבים בחצות כמעוקלים, ואין צורך להחזירם.

חציו להקטרה וד"ה וחציו להרמה). עוד יש לומר, שפשט הכתוב "כל הלילה עד הבוקר" עוסק בהקטרה, ורק על דרך הדרש יש להסב אותו גם להרמה. ממילא, לא יתכן לומר שאחרי חצות אין מקטירים כלל, בניגוד לפשט הכתוב, ולפיכך הכרח להעמיד את הדרשה בשרירי דווקא, ואילו בשר שלא נשרף יוקטר כל הלילה.

השרירי נחשבים כדשן. אם כן מוכח שרק מחצות ואילך מתחילה שעת הרמת הדשן (דרכי יושר, ועיין רש"י ד"ה מתיב וחק נתן בשם 'תוספות חיצוניות').

4. רבנו חננאל ורבנו אליקים והרי"ד בפסקיו ביומא שם. הראב"ד (על התורה כהנים צו פרק ב,ה) והרי"ד (בפסקיו כאן) הביאו רק את דברי רב כמקור לדון שבמשנה, ומכאן שדרשתו לא נדחתה.

5. תוס' (ד"ה אלא) כותבים: "בקונטרס מחק 'אלא' בפירושים הראשונים... ונראה כגרסת פירושים אחרונים דגרסי אלא...". משתמע שהיו לפנייהם מהדורות שונות ברש"י זבחים, ומה שנדפס לפנינו הוא מהדורה קמא, ופירושו ביומא מתאים למהדורה בתרא.

העולה, היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר... ולבש הכהן... והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה על המזבח" (ויקרא ו,ב-ג). הפסוקים מוסברים בשני אופנים: דעת רב, שהכתוב – "כל הלילה" מוסב גם על הקטרת האברים וגם על הרמת הדשן הכתובה בהמשך, ולפיכך קיימת כאן סתירה: האם כל הלילה מיועד להקטרה, או שמא להרמה? ומכאן המסקנה, שיש לחלק את הלילה לשני חלקים שווים, חציו להקטרה וחציו להרמה. הגמ' תמחה על כך, שעל פי זה זמן הרמת הדשן ברגלים, לפני חצות (יומא כ,א), הוא שלא כדין!³

ר' יוחנן דורש את הפסוק באופן שונה: "עד הבוקר – תן בוקר לבוקרו של לילה", ונחלקו המפרשים בהבנת דבריו ויחסו לדרשת רב. רש"י כאן מסביר, שר' יוחנן בא ליישב את דרשת רב ולתרוץ את הקושיה מתרומת הדשן המוקדמת ברגלים: "עד בוקר" מלמד שיש לתת בוקר נוסף לתרומת הדשן, ולכן ניתן להקדים ולבצע את תרומת הדשן ב"בוקר" מוקדם יותר – כל הלילה, בהתאם לצורך. כפירוש זה נקטו עוד כמה ראשונים.⁴

אולם רש"י ביומא (כ,ב) ותוס' כאן וביומא (ד"ה אלא אמר רבי יוחנן) מפרשים, שרבי יוחנן חולק על רב, וכונתו להביא מקור אחר לדיון שחצות הוא סוף זמן ההקטרה. לדעתו המיילים "כל הלילה" נאמרו הן לגבי ההקטרה והן לגבי ההרמה: כאשר מדובר באברים שיש בהם ממש – כל הלילה ראוי להקטרה, וכאשר מדובר באברים שנשרפו לגמרי – כל הלילה כשר להרמת הדשן. "עד בוקר" בא ללמד על ההקטרה (ולא על תרומת הדשן, כמו בפירוש הקודם), שחובת ההקטרה מסתיימת לפעמים זמן כלשהו לפני עלות השחר ("תן בוקר לבוקרו"), ואין לך זמן מוגדר שכזה אלא חצות. מכאן, שאברים המצויים במדרגת ביניים בין אברים שיש בהם ממש לבין אפר, כלומר: אברים שנתקשו כעץ, אך לא נשרפו כליל – יוקטרו עד חצות.

מפירוש זה לדברי ר' יוחנן עולה שיש לנו מקור בתורה להבחנה בין שלושת סוגי האברים הנ"ל. לעומת זאת לפי הלימוד של רב יש מקור רק להבחנה בין קודם חצות לאחרי חצות, ואם כן יש לשאול: מניין לנו להעמיד זאת דווקא בשרירי? נראה שהדבר נלמד מסברה, שעדיין קיימת חובת הקטרה בבשר ממש, ומאידך, אין חובה להקטיר דשן ממש, ורק במצבים גבוליים זמן חצות הוא הקובע (עיין רש"י ד"ה

סיוע נוסף. ואם זו כוונת רש"י – הרי פירושו ביומא מציין שלב מוקדם מזה שפירש כאן. אולם כנראה ש"משילת האור" היא מושג רב משמע, וכוונת רש"י שהאש העמיקה לשרוף את האברים, וזוהי ה"משילה" (השווה ללשונו כאן ד"ה שרירי: "שלטה בכל" בניגוד לפירושו לעיל פה,ב: "משלה בהן האור – כל דהו", ותוס' ד"ה וכולן, בתירוצם הראשון, המבחינים בין "משילת האור" שבדף פה,ב לבין "שרירי"). לדיון נרחב על הגדרת "משילת האור" עיין משנה למלך הל' פסוהמ"ק ג,ט.

3. אמנם רב אמר "חלקהו" רק על שרירי, ולא על דשן גמור, ולכאורה ניתן להרימו קודם חצות. אלא שטעם הדיון בשרירי הוא, שהם ממוצעים בין בשר הטעון הקטרה לבין דשן הטעון הרמה, והחילוק בין קודם חצות לאחרי חצות פירושו, שקודם חצות הוא זמן הקטרה, ולכן השרירי נחשבים כבשר, ואחרי חצות הוא זמן הרמה, ולכן

כדברי הגמ'. המשנה בברכות עוסקת באברים שטרם הועלו על המזבח⁹, ואומרת שזמן העלאתם הראשונה למזבח הוא עד חצות¹⁰ (וראה להלן, שיש אומרים שהסייג "עד חצות" כלל לא נאמר על הקטרה). כך משתמע גם מהרמב"ם עצמו בהלכותיו: בפ"ד מהלכות מעשה הקרבנות (הל' ב) כתב: "כל שקרבו מתיריו ביום מעלין אותו על המזבח כל הלילה. כיצד? זבחים שנורק דמם ביום מקטירין אימוריהן בלילה עד שיעלה עמוד השחר... וכדי להרחיק מן הפשיעה אמרו חכמים שאין מקטירין האימורין ואיברי העולה אלא עד חצות הלילה". ובפ"ו (הל' ג) כתב את דין המשנה כאן, והבהנה בין שרירי לבין שאינם שרירי, לגבי "אברים שפקעו מעל המזבח".

פסק ההלכה

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ו,ג הנ"ל) הביא להלכה את החילוק בין שרירי לבין שאר אברים, וכך נקטו בפשטות כמה ראשונים¹¹. אולם בהל' מעילה (ביב) פסק הרמב"ם: "עצמות העולה שפקעו מעל המזבח... לאחר חצות – אין מועלין בהן, אף על פי שפקעו קודם חצות; כיון שהגיע חצי הלילה נעשו כל האברים כמי שנתאכלו ונעשו אפר". כאן לא חילק הרמב"ם בין אברים שיש בהם ממש לאלו שאין בהם ממש. הדבר תמוה, שכן משנתנו קושרת את דין ההחזרה לדין המעילה, ומניין להפריד ביניהם? בברכת הזבח כתב שכוונת הרמב"ם לשרירי דווקא, וסמך על דבריו בהל' מעשה הקרבנות (ועיין גם בר"י קורקוס).

במאירי (יומא כ,א) כתב: "איברים שפקעו... אם קודם חצות – יחזיר... והנהנה בהם מעל... לאחר חצות – לא יחזיר, ואפילו לא נתעכלו – כדשן הם חשובים, שחצות לילה עושה עיכול, והנהנה בהם לא מעל... ויש פוסקין לעניין החזרה, שאם יש בהם ממש, אפילו פקעו אחר חצות – יחזיר, ואם אין בהם ממש, אפילו פקעו קודם חצות – לא יחזיר". הביא תחילה את החילוק בין קודם חצות לאחר חצות לעניין החזרה ומעילה על כלל האברים¹², ואחר כך

גבי המזבח, דקיימא לן חצות עושה עיכול".

11. כל בעלי התוס' (לרבות תוס' ישנים, תוס' ר"י הלבן, תוס' ר"ד) ביומא כ,א; ריטב"א יומא מה,א; רב"ד על התורת כהנים צו, פרק ב,ה.

12. אולי טעמה של דעה זו, שהחילוק בין שרירי לבין שאר אברים לא הוזכר ביומא. ועוד: מדברי רב ניתן להבין שלא חילק כך, שהרי על פי דרשתו "חציו להקטרה וחציו להרמה" אין ראייה לכאורה לאפשרות של הקטרה אחרי חצות באלו שיש בהם ממש, או הרמה קודם חצות באלו שאין בהם ממש. וכך משמע מקושיית רב כהנא על רב בתרומת הדשן קודם חצות ברגלים, שלדידה אין חילוק בין שרירי לשאינם שרירי.

מכל מקום הדברים תמוהים: אם זוהי דעת רב, יהיו דבריו נסתרים מהמשנה בברכות הנ"ל ובמגילה כ,ב, האומרת שהקטר חלבים ואברים כשר כל הלילה! ועוד, שרב ור' יוחנן – הלכה כר' יוחנן, ובפרט כשהגמ' הקשתה על דבריו (ואם ר' יוחנן בא לקיים את דברי רב – על כרחנו גם רב מודה לחילוק בין שרירי לשאינם שרירי, שאם לא כן – אמאן תרמייה?). לפיכך מסתבר יותר, שאין כוונת המאירי שקיימת דעה שלא מחלקת בין שרירי לשאינם שרירי, אלא הביא תחילה את החילוק הפשוט בין קודם חצות לאחר חצות, ואחר כך כ"ש פוסקין" הביא את הדין בשאינם שרירי לעניין החזרה.

נראה שאין נפקא מינה בין הדרשות השונות לעניין החיוב להקטיר, אלא רק לעניין זמן תרומת הדשן⁶.

תוס' דוחים את פירוש רש"י כאן, משני טעמים: א. לפי "כל הספרים" הגרסא בסוגיה היא: "אלא אמר רבי יוחנן" (ורש"י הגיה מילת "אלא"), ומשמע שהוא בא להציע מקור שונה מזה של רב, ולא ליישב את דבריו. ב. לדברי רש"י, דרשת רבי יוחנן מוסבת על תרומת הדשן, והלא המילים "עד הבוקר" מוסבות על ההקטרה, ולא על תרומת הדשן, שנזכרה רק בפסוק הבא!⁷

דין חצות - מן התורה או מדרבנן?

מן הדרשות המובאות בגמ' עולה, שדין זה שחצות עושה עיכול הוא מן התורה. אולם הרמב"ם בפירושו המשנה כותב: "לפי שנאמר: 'היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר', אילו אמר 'כל הלילה' בלבד, כי אז דין תמיד של בין הערבים, שהיא העולה אשר עליה אמורים הדברים – שתקטר כל הלילה, אבל לפי שאמר אחר כך: 'עד הבוקר', בא בקבלה שהוא רמו להרחיק מן הבוקר, והוא אומרם: 'עד הבוקר – תן בוקר לבוקרו של לילה'. ולפיכך אמרו עד חצות, להרחיק את האדם מן העברה, כמו שבארנו בתחילת ברכות".

הרמב"ם פותח בהבאת דרשתו של ר' יוחנן, ומסיים בגזירת חכמים שבאה להרחיק מן העבירה, ומציין למשנה בברכות פ"א מ"א: "הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק את האדם מן העבירה". נראה שלדעתו הדין מדאורייתא הוא להרחיק זמן מה, וחכמים קבעו זמן רחב יחסית, עד חצות, כהרחקה מדרבנן⁸.

על פי ההבנה המקובלת, אין קשר בין זמן חצות האמור כאן לבין המשנה בברכות (והעיר על כך בקרן אורדה): המשנה כאן עוסקת באברים שכבר נשרפו על המזבח במידת מה, וזמן חצות מגדיר אותם כמעוכלים, ודווקא בשרירי, ואם "אית בהו ממש – אפילו לאחר חצות נמי",

6. לפי פירוש רש"י כאן חובה להקדים את ההרמה לפני סוף הלילה, על פי הפסוק "עד בוקר", וראה שערי היכל למסכת יומא, מערכה לא: זמן הרמת הדשן.

7. רבנו חננאל ביומא שם מתיר קושיה זו, שמכיוון שמילים אלו מיותרות – ר' יוחנן דורש "אם אינו עניין להקטרה – תנהו עניין לתרומת הדשן".

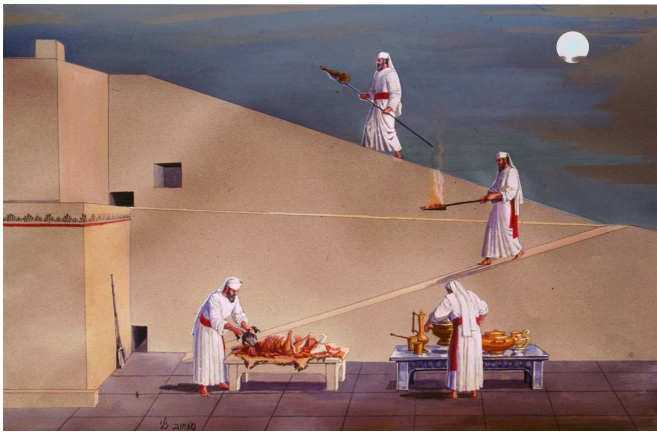
8. אפשרות אחרת: התורה רמזה שיש לעשות סייג לדבר ומסרה את הדבר לחכמים לשער אותו, וקבעו את זמן חצות כגדר דאורייתא (שו"ת דברי יציב חר"מ ס' קז).

כאפשרות הראשונה נאמר גם בתוס' בפסחים (קכב, ד"ה אמר): "ובפרק המזבח מקדש נמי מוכח הא חצות עושה (פיגול) [הוגה בהם: עיכול] מדרבנן", וצריך ביאור כיצד מוכח מכאן, ואולי יש להגיה בהם אחרת.

9. וכך פשטת המושג "הקטר חלבים", שהרי דרך החלבים להישרף מהר, ואם ניתנו על המזבח ביום – מן הסתם לא יגיעו לחצות, ולכן משנתנו מדברת רק על פקיעת אברים.

10. כן כתב במפורש בעל המאור (יומא א,א): "ואיכא דקשיא ליה ההיא דתנן להקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר, והיכי אמרינן הכא חלקהו חציו להקטרה? ולא קשיא: הא דתנן מצותן עד שיעלה עמוד השחר – בתחילת ההקטרה, והא דאמרינן הכא חציו להקטרה – בסוף הקטרה, באיברים שפקעו מעל

בשם ר"י) שאברים קשים אינם ראויים להרמה, ואף אין להעלותם לתפוח שבמרכז המזבח (לקראת הוצאת הדשן אל מחוץ למחנה), כיון שסוף-סוף אינם דשן. בהמשך כותבים תוס' שיטה ממוצעת (ביומא מובאת דעה זו בשם ר"י הבחור, והסביר כך את דעת רש"י), שהאברים הקשים ראויים גם כן להעברה לתפוח, לצורך הוצאת הדשן, אבל לא לתרומת הדשן. לדעתם, רשאים היו הכהנים להחליט האם להשאיר את האברים הללו במערכה עד שיעשו דשן גמור ויהיו ראויים לתרומת הדשן, או להעבירם לתפוח לאלתר. חילוק זה בין התרומה להוצאה טעון הסבר, שכן בשני הדינים לשון התורה הוא "דשן", ואם כן מניין לחלק ביניהם? אך יש לומר, שתרומת הדשן היא פעולה חיובית, כעין הקרבה, ולכן היא טעונה דבר שהוא "דשן" גמור¹⁵, מה שאין כן ההוצאה, שאינה אלא סילוק מה שלא ראוי ומיועד להקטרה, ולכן כל שיצא מכלל "בשר" הראוי להקטרה – מסולק לתפוח¹⁶.

העלאת אברים אחרי חצות הלילה. מן התורה מותר להעלות כל הלילה אברים שטרם הוקטרו. נחלקו ראשונים האם עשו חכמים סייג בדבר, שלא להעלות אברים אחרי חצות, כשם שעשו באכילת קדשי קדשים.

העלאת חלבים ואברים למזבח אחר חצות הלילה

הסוגיה כאן עוסקת באברים שהיו על המזבח ופקעו ממנו, ויש לדון על העלאת אברים וחלבים חדשים, שטרם היו על המזבח, האם ניתן לעשות זאת לאחר חצות הלילה.

כאמור, זהו הנושא במשנה בברכות (ב ע"א): "הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר. אם כן למה אמרו חכמים עד חצות? כדי להרחיק את האדם מן העבירה". מכאן שמצוה מדאורייתא להעלות את האברים כל הלילה, כדין האמור בגמ' כאן על אברים שפקעו ויש בהם ממש, אלא שגדרו חכמים שיש להקדים את ההקטרה

ניתן ליישב אחרת, שהמשנה שם עוסקת בחלבים ואברים שלא הועלו עדיין למזבח, ראה לעיל הערה 9.

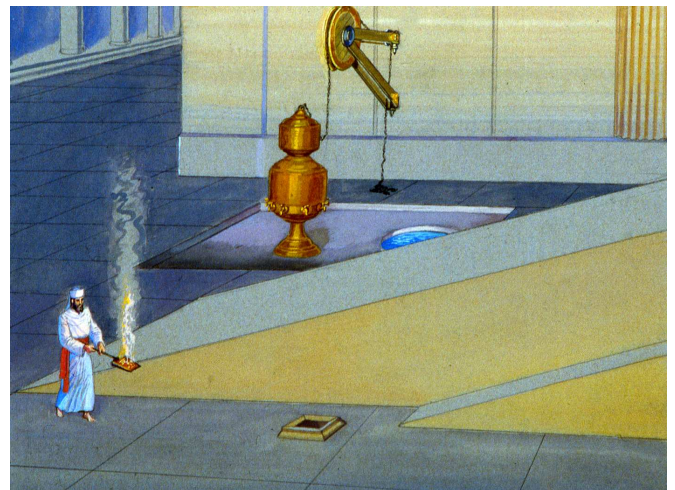
15. וראה לשון הכסף משנה בהל' תמידין ומוספין ב"ב, שגם גחלת שנתעכלה אינה ראויה לתרומת הדשן עד שתיעשה דשן ממש.

16. להרחבה על היחס בין תרומת הדשן לבין הוצאתו עיין 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה לח.

הביא דעה המחלקת בין שרירי לשאינם שרירי, וכתב שכן הדין "לעניין החזרה" בלבד, אך לא למעילה! בקרן אורה העלה אפשרות לחלק כן בדעת הרמב"ם, אבל תמה מה טעם הדבר, והרי כלל הוא בידינו, שמעילה תלויה בכך שנעשתה מצותו, ואם כן ראוי שתהיה תלויה בדין החזרה.

"שרירי" אחר חצות - האם אסור להחזירם?

רש"י במשנה מפרש: "לא יחזיר – אין צריך להחזיר"¹³, וכן כותב הרי"ד בפסקיו: "אברים שפקעו... לאחר חצות אינו חייב להחזירן", וכן בספר הישר לרבנו תם (חידושים, סי' תיא)¹⁴. טעם הדבר, שאין כאן הקטרת דבר פסול, אלא שאין בהם מצות הקטרה. לעומתם, הראב"ד (על הספרא צו פרק ב,ה) כותב לגבי אברים קשים אחרי חצות, ש"אינו רשאי להחזיר", וכן כתב השטמ"ק (פה,ב אות ו), ש"לא יחזיר – משמע בשום עניין, אפילו אם רצה". מסתבר שלדעתם אסור להעלות על המזבח דבר שאין בו מצות הקטרה, והרי זה כעין המעלה חיה טהורה למזבח, שהוא לאו הבא מכלל עשה (לעיל לד,א).

תרומת הדשן. מדי בוקר כהן לוקח מעט מן הדשן שבמזבח ומוריד אותו לבית הדשן שלצד הכבש. מדברי רש"י נראה שהדין ש"חצות עושה עיכול" מחשיב את האברים הקשים כדשן ממש, וכשרים הם לתרומת הדשן. תוספות חולקים על כך, וסוברים שרק דשן גמור שהתעכל לגמרי כשר לכך.

כשרות "שרירי" לתרומת הדשן

רש"י (ד"ה וחציו להרמה) כותב: "אפילו קשין שבהן ראויין להרמה", ופשטות דבריו שאברים אלו כשרים גם לתרומת הדשן. לעומתו, תוס' (ד"ה וחציו; יומא כ,א ד"ה אברים) כותבים תחילה (בתוס' ביומא שם מובאת דעה זו

13. מסדר הדיבורים ברש"י נראה שדבריו מוסבים על תחילת המשנה, "וכולן" וכו', העוסקת בעצמות וכדומה, אבל לא פירש באופן שונה את הבבא "לא יחזיר" לגבי אברים שפקעו, ומשמע שפירושם שוה.

14. ר"ת מיישב בכך קושי בגמ' במגילה כ"א, שמביאה את הפסוק "כל הלילה עד הבוקר" כמקור לדין שהקטר חלבים ואברים כל הלילה, והרי בגמ' כאן למדו מפסוק זה לתת בוקר לבוקרו של לילה! ותירץ, שכוונת המשנה שם שמותר להקטיר כל הלילה, והלימוד "תן בוקר לבוקרו" מלמד שהחיוב מתבטל כבר בחצות. בפשטות

תתיישב הגמ' הנ"ל "מקטר והולך כל הלילה" על פי שיטתו (זבח תודה).

ג. המשנה בברכות אומרת את הדין לכתחילה, שיש להקדים את ההקטרה, אבל אם עבר זמן חצות ולא הקטיר – מותר להמשיך ולהקטיר כל הלילה, כדברי המשנה במגילה (תוס' פסחים קכב, ד"ה אמר; מאירי בברכות ב, ב, בשם "גדולי המפרשים"). כדעה זו נקט גם בטורי אבן (מגילה כא, א)²¹.

סיכום

בהקטרת אברים שפקעו מן המזבח בלילה, קיימת הבחנה בין שלושה סוגים: אברים שנתעכלו לגמרי ואין בהם ממש – אם פקעו מן המזבח אין צורך להחזירם אליו. אברים שיש בהם ממש – צריך להחזירם במשך כל הלילה. אברים "שרירי", שנשרפו עד שנתקשו ונתייבשו (כך לרש"י ורוב הראשונים. אפשר שלדעת ר"י הלבן די באחיזת האש בהם), ואחר כך פקעו מהמזבח – בהם "חצות עושה עיכול", ולכן אם פקעו קודם חצות – יחזיר, ואחרי חצות – לא יחזיר. הגמ' מביאה לימודים שונים כראיה לדין זה, ואין ביניהם נפקא מינה לעניין חיוב ההקטרה של אברים אלו. הרמב"ם בפירושו סובר שמניעת ההעלאה אחרי חצות היא הרחקה מדרבנן, ואפשר שבהלכותיו חזר בו.

במשנה נאמר שדין המעילה תלוי בשאלה אם מצוה להחזירם. הרמב"ם בהלכות מעילה הזכיר את החילוק בין קודם חצות לבין אחר חצות ללא הבחנה בין "שרירי" לבין שאר האברים, ונראה מדבריו שגם אם יש בהם ממש, וחובה להחזירם – יצאו מידי מעילה (מאירי). ויש שכתבו שסמך על דבריו בהלכות מעשה הקרבנות, שם ציין את פרטי דין ההעלאה (ברכת הזבח).

נחלקו ראשונים לגבי האברים שאין מצוה להחזירם,

הסיפא "אבל אין חייבין" וכו'.

21. התוס' בפסחים והמאירי לא הזכירו את המשנה במגילה כראיה לדבריהם. לדעת תוס' גם באכילה הסייג עד חצות הוא רק לכתחילה, ובדיעבד אחר חצות יאכל עד עלות השחר (ראה לעיל מערכה קטז), ואילו לדעת המאירי והטורי אבן אסור לאכול אחרי חצות, אבל להקטיר מותר ולא חששו שמא יקטיר אחרי עלות השחר. מקור אפשרי לחיוב להקדים את הקטרת האברים לפני חצות **מדאורייתא** הוא הספרא (צו פרשתא א, יג-טו): "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר – **שיהא נותנן מבוא השמש**, והם מתעכלים והולכים על המזבח כל הלילה... או אינו אלא **שיהו מעלים מן הארץ לגבי מזבח כל הלילה**? מה אני מקיים: 'לא ילין חלב חגי עד בקר'? זהו האמור, לימד שיהו מעלים מן הארץ למזבח כל הלילה. הא מה אני מקיים 'כל הלילה'? שיהא נותנן מבוא השמש והם מתעכלים והולכים כל הלילה על גבי המזבח".

הראב"ד על אתר מפרש בשני אופנים: האחד, שמדובר על זמן ההקטרה של אברים ופדרים: הספרא דורשת שיש להעלותם לכתחילה בתחילת הלילה, ואין לפרש שהפסוק בא להתיר את העלאתם כל הלילה, כי הדבר כבר ידוע מ"לא ילין חלב חגי". השני, שמדובר על זמן ההקטרה של קומץ וכיוצא בו, שהוזכרו לעיל מינה בספרא, ויש לגרוס "שיהא נותנן עם בוא השמש", כלומר, מעט לפני השקיעה. ואין לפרש שמוותר להקטירם כל הלילה, כי "לא ילין חלב חגי" מוכיח שרק בחלב הותר להמתין עד הבוקר. על פי הפירוש הראשון, מבואר כאן שיש חובה לכתחילה מדאורייתא להקטיר בראשית הלילה. ברם, בגמ' במנחות כו, ב ותמורה יד, א הובאה ברייתא דומה, ונתפרשה כפירוש השני.

עד חצות. משנה הפוכה, לכאורה, מצאנו במגילה (ב, ב): "כל הלילה כשר... להקטר חלבים ואברים. זה הכלל... דבר שמצותו בלילה – כשר כל הלילה". ביישוב סתירה זו מצאנו בראשונים שלוש דרכים:

א. רש"י (ברכות ב, א ד"ה כדי): בהקטרה לא עשו חכמים סייג כלל. הסייג המוזכר בברכות נאמר על קריאת שמע ואכילת קדשים, שהוזכרו קודם לכן במשנה, ואילו ההקטרה הובאה רק כדוגמא לכך שדבר הכשר בלילה מצותו עד שיעלה עמוד השחר. הטעם שלא עשו סייג בהקטרה, כי "כהנים זריזים הם" (מאירי שם; ואמנם גם אכילת קדשי קדשים נעשית על ידי כהנים, אבל זהירותם בהקטרה גדולה יותר). טעם נוסף, שמכיוון שנאמר בתורה במפורש שההקטרה תהא "כל הלילה עד הבוקר", לא גזרו חכמים כנגד דבר המפורש בתורה להיתר (ראש יוסף ברכות ב, א, על פי ה"ט"ז ב"ר ד"ס' קיז סק"א). ראייה לשיטה זו מהגמ' (להלן פז, א): "איתמר, אברים שלנו בעזרה – **מקטר והולך כל הלילה**". מכל מקום העירו אחרונים, שזהו דוחק גדול בלשון המשנה בברכות (נחלת דוד ברכות שם; אור שמח הל' מעה"ק ד, ב)¹⁷.

ב. הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד, ב) פסק שעשו סייג שלא להקטיר אלא עד חצות, ומשמע מדבריו שאף בדיעבד, כשעבר חצות – אסור להקטיר את מה שטרם הוקטר¹⁸. נראה שלדעתו המשנה במגילה מדברת על הדין מדאורייתא, ואינה הלכה למעשה¹⁹.

ראיה לדבר מהתוספתא במגילה (פ"ב ה"ו): "כל הלילה כשר... להקטר חלבים ואברים. זה הכלל... דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה. אבל אין חייבין עליהן משם נותר ואין מחשבה פוסלת בהן עד שיעלה עמוד השחר". ה"אבל" פירושו: הלילה כשר להקטר בדיעבד, ולא לכתחילה, אבל אין חייבין עליהם משום נותר ואין בהם פסול מחשבה כל הלילה (תוס' יו"ט ברכות א, א)²⁰. מאידך, צריך עיון כיצד

17. מחמת קושיה זו כתב באור שמח חידוש בדעת רש"י: קיים שיקול מיוחד שלא לעשות סייג באימורי השלמים, כי הלכה היא שכל עוד האימורים מצויים וכשרים להקטרה – אסור לאכול את הבשר עד שיוקטרו (פסחים נט, ב). אם כן, הסייג שלא להקטיר אחרי חצות יעכב את אכילת השלמים עד הבוקר. מטעם זה לא גזרו חכמים כלל על האימורים, אפילו של הנאכלין ליום אחד, ואילו על האברים כן גזרו, ולזה כוונת רש"י: "הקטר חלבים לא אמרו בו חכמים עד חצות". ברם, מראיית רש"י ממסתכת מגילה לא משמע כדבריו, וכן מד"ה אם כן למה אמרו.

18. שאגת אריה ס' ד, וכן משמע מפירושו למשנתנו, ש"לא יחזיר" נובע מהדין בברכות, ועיין גם בתשובת ר' אברהם בן הרמב"ם המובאת לעיל מערכה קטז. כדעה זו נראה גם בתוס' במגילה כא, א ד"ה ולהקטר, ולדעתם אפילו אברים שהועלו למזבח, אם לא הועלו למערכה עצמה עד חצות – לא יעלו אחרי חצות (ודבריהם שם מוקשים, עיין רש"י). על כך הקשה במקדש דוד (סי' ה, ז), מהגמ' ביומא (מו, א) האומרת שהיתה בכל בוקר מערכה לאברים שנותרו מבערב, למרות שלא משלה בהם האור (ורק לעניין הקטרתם בשבת הוזכר שם התנאי שמשלה בהם האור).

19. בפירוש המשנה במגילה שם כתב על אכילת פסחים: "דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה – לאיתווי אכילת פסחים. וכבר ידעת שאין מותר לאכול את הפסח כי אם עד חצות, אלא שזה גזירה כדי להרחיק מן העבירה". משמע שרוצה לומר שמכיוון שזוהי גזירה בעלמא – לא הוזכרה במשנה, הכותבת את הכלל היסודי.

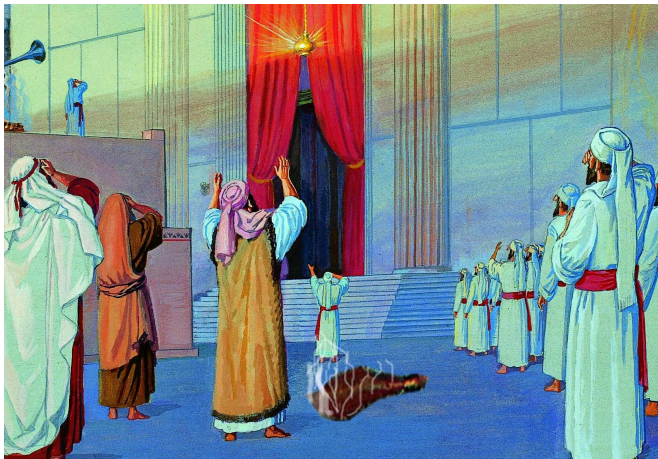
20. כלשון זו נאמר בספרא (צו פרשתא ז, ה), בעניין הסייג לאכול קדשים עד חצות, ולפיכך יש מקום לפרש ש"זה הכלל" בא לרבות אכילת קדשים, ורק על כך נאמרה

אברים שהושארו בעזרה במשך הלילה ולא הועלו כלל למזבח, נחלקו ראשונים בדינם: יש אומרים שגם בהם עשו חכמים סייג להקריבם עד חצות, אבל אם עבר חצות – בדיעבד יש להקטירם (תוס' בפסחים). לדעה אחרת, החמירו חכמים בסייג זה שאפילו בדיעבד לא יוקטרו (רמב"ם). ושיטת רש"י שלא גזרו חכמים כלל על כך, ומותר לאחר את העלאתם עד סמוך לעלות השחר.

האם מותר לעשות כן (רש"י ורי"ד), או אסור (ראב"ד ושטמ"ק).

אברים קשים לאחר חצות ועודם על המזבח, יש אומרים שראויים הם לתרומת הדשן (פשטות דעת רש"י), ויש הפוסלים אותם לכך, שכן אינם "דשן" (ר"י). לשיטה שלישית, מותר להעבירם לתפוח כדי שיכללו בהוצאת הדשן, אבל לא בתרומה (ר"י הבחור בדעת רש"י).

מערכה רט. עיכול באברים שמנים (פו,ב-פז,א)

אברים שפקעו מן המזבח קודם חצות ושהו ברצפת העזרה עד לאחר עלות השחר. בציוור נראה עלות השחר והנץ החמה במקדש, כאשר הנברשת שתרמה היילי המלכה מנצנצת, ועל פיה יודע הציבור לקרוא קריאת שמע (יומא לו ע"ב). על רצפת העזרה מונח אבר גדול ושמן שפקע מן המזבח. לדעת רב חסדא, אילו אבר זה היה חוזר למזבח קודם עלות השחר – עלות השחר היה מחשיבו כמעוכל. ומאחר שהושאר בעזרה עד אחרי עלות השחר – אין לו זמן מסוים שיחשיבהו כמעוכל, ויש להחזירו למערכה עד שישרף כליל וייעשה דשן.

מדוע עמוד השחר של היום הבא אינו גורם עיכול לדעתו (אם עלות השחר של יום זה לא גרם עיכול; ובניגוד לדעת רבה, שאם חצות זה לא עשה עיכול – חצות הלילה הבא עושה עיכול): עמוד השחר פוסל בלינה רק לגבי קרבנות יום אתמול, ולא בקרבנות הימים שלפני כן, ולכן אין בכוחו ליצור עיכול³.

עוד כתבו תוס' (ד"ה מה חצות, בשם רבי מנחם), שרבה סובר שעמוד השחר אינו עושה עיכול על פי שיטתו להלן

עלות השחר – יש להעלותם.

2. בגמ' בסנהדרין יז,ב נאמר ש"אמרי בי רב" הוא כינוי לרב הונא. בהקשר כאן יש בכך קושי, שרב הונא מסביר את דעת רב חסדא שהיה תלמידו, ובכל זאת תוס' (ד"ה אמרי) סוברים שאכן הכוונה כאן אליו.

3. משמעות הדבר, ש"עמוד השחר עושה לינה – אינו דין שעושה עיכול" אין פירושו שמכך שהוא עושה לינה אנו למדים על כוחו לפסול, ולכן גם יעשה עיכול. הפירוש הוא שמכיוון ש**בפועל** הוא פוסל בלינה – יכול הוא אגב כך גם להחשיב את הבשר הפסול כמעוכל. אבל אם עמוד השחר זה לא פסל בלינה (כי כבר נפסל בלינה בעמוד השחר הקודם) – אינו מעכל.

במשנה (פו,א) נאמר שאברים שפקעו מן המזבח לאחר חצות – נעשתה מצותם, ואין חובה לשוב ולהקטירם, ואין בהם מעילה ("חצות עושה עיכול"). הגמ' (פו,ב) העמידה את המשנה באברים שהחלו להישרף והתקשו, אך לא נתעכלו לגמרי ("שרירי"), וזמן חצות מחשיב אותם כמעוכלים (בניגוד לאברים שלא נשרפו, שעדיין חובה לשרפם כל הלילה; או שנשרפו לגמרי, שאפילו קודם חצות אין חובה להחזירם למזבח). הסוגיה כאן עוסקת במקרה מיוחד של אברים שזמן חצות לא החשיבם כמעוכלים (משום שהיו שמנים, או משום שלא היו במזבח בזמן חצות). אימתי יחשבו כמעוכלים?

מחלוקת האמוראים

בגמ' מובאת מחלוקת רבה ורב חסדא לגבי אברים שפירשו מן המזבח קודם חצות והחזירן אחר חצות: הכל מודים שזמן חצות לא שינה את דינם (כי לא היו על המזבח, וראה להלן). לדעת רבה לא יחשבו כמעוכלים אלא **בחצות הלילה הבא**, ולדעת רב חסדא יחשבו כמעוכלים כבר **בעמוד השחר של יום זה**. כמו כן נחלקו מה הדין כשהחזיר את האברים הללו לאחר עמוד השחר: לדעת רבה גם במקרה זה חצות שני עושה עיכול, שכן לשיטתו עלות השחר אינו מעלה ואינו מוריד לעניין העיכול, ואילו לדעת רב חסדא, מכיוון שעלות השחר לא החשיבם כמעוכלים (כי לא היו על המזבח באותה שעה) – אין לאברים אלו עיכול לעולם, עד שיעשו דשן (רש"י ד"ה אין בהן)¹.

"אמרי בי רב"² מנמקים את שיטת רב חסדא: מכיוון שעמוד השחר גורם פסול לינה – קל וחומר שיחשיב את האברים כמעוכלים! על פי זה הסבירו תוס' (ד"ה ורב חסדא)

1. לשון רש"י: "וכל [שעה. שטמ"ק] שפוקעין – יחזיר ומועלין בהן עד שיעשו דשן". ומשמע שכך הדין גם אליבא דרבה לשיטתו, שאם פקעו עד חצות שני – יחזיר. רבים הקשו, מדוע חובה להחזירם? הרי אם בעלות השחר לא היו על גבי המזבח – נפסלו בלינה, ואמנם אם עלו לא ירדו, אבל אם שבו ופקעו – כיצד ניתן להחזירם? יש אומרים, שהדבר נובע מדינו של עולא (פה,ב), שפסולים שמשלה בהם האור, אפילו אם ירדו – יש להעלותם שנית (דם זבחים). הדבר אינו מתיישב על פי השיטה (בתוס' פו,א ד"ה וכולן) המחלקת בין אברים שפקעו מאליהם, שלא יעלו, לבין אסוריים בדיים, שיעלו (וראה לעיל מערכה רה). בחמדת דניאל חידש, שהדין שפסולים שירדו לא יעלו נאמר רק באלו שהיו פסולים עוד בטרם עלו למזבח לראשונה, אבל אלו שהוקטרו תחילה בכשרות ואחר כך פקעו ושהו בעזרה עד אחרי